

Türkiye’de Turizm Enflasyon İlişkisinin Ampirik Analizi¹

Empirical Analysis of Tourism Inflation Relationship in Turkey

Hülya BALIM², Ayşe DURGUN KAYGISIZ³

Öz

Turizm sektörü, tüm ülkeler için önemli bir ekonomik kaynaktır. Turizmin ülkelerin makroekonomik göstergeleri ve ekonomik performansı üzerinde önemli etkileri vardır. Turizm talebinin yükseldiği dönemlerde görünmez ihracat kalemi olarak gelirlerin artması gibi pozitif etkiler yaratırken, talepteki artışla birlikte dönemsel olarak bazı mal ve hizmet fiyatlarında artışlar gözlenmektedir. Ortaya çıkan bu artışlarla talep enflasyonun oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda enflasyon ile turizm ve turizm ile enflasyon arasındaki ilişki önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı 2008:1- 2021:9 döneminde turizm sektöründe gerçekleşen gelişmelerin enflasyon üzerindeki etkilerini incelemektir. Turizm talebindeki artışlar turizm alanındaki gelişmeleri temsil etmektedir. Çalışmada turizmdeki gelişmeleri temsilen ziyaretçi sayıları, enflasyonu temsilen ise tüketici fiyat endeksinin (TÜFE) turizmle ilişkili olabilecek, gıda ve alkolüzü içecek, alkollü içecek, lokanta ve konaklama, ulaşım ve eğlence alt kalemleri dikkate alınmıştır. Çalışmanın analizinde, ARDL sınır testi ve Granger nedensellik testleri kullanılmıştır. Nedensellik testi neticesinde sadece gıda enflasyonundan turist sayısına doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Turizm talebinde yaşanan artışların enflasyon üzerindeki etkileri değişkenler üzerinden yorumlanmaya çalışılmıştır.

Jel Kodları: L83, E31, C22

Anahtar Kelimeler: Turizm, enflasyon, TÜFE, ADF, ARDL

Abstract

The tourism sector is an important economic resource for all countries. It has significant effects on countries macroeconomic indicators and economic performance. While it creates positive effects such as the increase in income as an invisible export item in periods when tourism demand rises, increases in some commodities and services, along with the increase in demand, are periodically observed. We can say that with these increases, demand inflation occurs. In this context, the relationship between inflation and tourism and between tourism and inflation is important. The aim of this study is to examine not only the effects of developments in tourism but the effects also on inflation within the period 2008:1- 2021:9. Increases in tourism demand represent developments in tourism. The study, the number of visitors to represent developments in tourism, and the consumer price index (CPI) to represent inflation, sub-items which can be related to tourism like food and non-alcoholic beverages, alcoholic beverages, restaurants and accommodation, transportation and entertainment were taken into account. ARDL bounds test and Granger causality tests were used in the analysis of the study. As a result of the causality test, a causality was found from only food inflation to the number of tourists. The effects of increases in tourism demand on inflation were tried to be interpreted through variables.

Jel Codes: L83, E31, C22

Keywords: Turizm, enflasyon, TÜFE, ADF, ARDL

¹ Bu makale Hülya BALIM’ın Doç.Dr. Ayşe DURGUN KAYGISIZ danışmanlığında aynı adla yazılmış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Bilim Uzmanı, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisat Bölümü, hulyabalim32@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8356-8624

³ Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisat Bölümü, aysedurgun@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8062-7473

1. Giriş

Turizm bireyler açısından boş zaman değerlendirme, eğlence ve kültür olanakları sağlarken, ülke ekonomileri açısından da büyük önem taşımaktadır. Turizmin ülke ekonomilerine pek çok olumlu katkısı bulunmaktadır. Gelişen ve büyüyen turizm sektörü, dış ihracatın arttırılması, yeni iş sahalarının açılması, döviz girdisi sağlanması, dış borç ödemelerine olan katkısı, büyüme gibi birçok etkiye sahiptir. Bu etkilerin yanı sıra sosyal ve kültürel pek çok alanı da etkilemektedir.

Kişilerin turizm olayına dâhil olabilmeleri gelir seviyeleri ile paralellik göstermektedir. Gelişmiş ülke vatandaşlarının turizme katılma oranları diğer ülke vatandaşlarına göre hayli yüksek seviyelerde seyretmektedir. Bakıldığında insanların büyük bir kısmının seyahat etme ve boş zaman değerlendirme olanaklarından yoksun olduğu görülmektedir. Bireylerin gelirlerinde meydana gelen değişimler mal ve hizmet fiyatlarında da gerçekleştiğinde, turizm talebi de değişim göstermektedir. Talebin fiyat esnekliği ve talebin gelir esnekliği ile bu durum ölçülebilmektedir (Durgun Kaygısız, 2019, s. 425).

Turizmi gelir ve fiyat üzerinden açıklamak gerekirse, turizm faaliyetinin yürütüldüğü bölgede döviz kurunda meydana gelen yükselişle birlikte, yabancı misafirler için hizmetler göreceli olarak ucuz hale gelir ve bu durum turizm talebinin arttırmasına yol açabilir. Bu doğrultuda artan talep, mal ve hizmetlerin fiyatlarının yükselmesi ile sonuçlanabilir (Sinclair ve Stabler, 1997, s. 23). Ortaya çıkan yükselişlerle talep enflasyonun oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda enflasyon ile turizm ve turizm ile enflasyon arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma da öncelikle turizm ve enflasyon ilişkisi çift taraflı olarak açıklanmıştır. Sonrasında konu ile alakalı literatür ele alınmıştır. Analiz kısmında ise enflasyon ve turizm verileri doğrultusunda ARDL sınır testi ve granger nedensellik testleri yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar değerlendirilerek çalışma sonlandırılmıştır.

2. Turizmin Enflasyona Etkisi

Turizm talebinin artış gösterdiği bölgelerde, yerli ve yabancı mallara olan talebin hızla arttığı görülmektedir. Yaşanılan artışlar sadece ürünlerde değil yatırımlarda da yaşanmakta ve fiyatlar yükselmektedir (Akova, 1998, s. 76).

Fiyat yükselişlerinin başlıca sebepleri ise aşağıda verilmiştir (Günel, 2009, s. 52);

- Turist sayısında meydana gelen zamansız ve öngörülemeyen artışlar,
- Turistik mal ve hizmet maliyetlerinde yaşanan artışlar,
- Turizm bölgesine gelen yabancı turistler ile etkileşime giren yerleşiklerin tüketim eğilimlerinde meydana gelen değişimler, sebepler arasında gösterilebilir.

Turizmin yoğun olduğu dönemlerde, turistlerin harcama eğilimlerinin fazla olması sebebi ile ürün arz edenler karlılıklarını artırmak için fiyatları yükseltme eğilimine girmektedir. Bu duruma yol açan en önemli nedenlerden biri ise turizmin mevsimsellik etkisidir. Dönem itibari ile artan fiyatlar turizm bölgesindeki yerleşikler için alım gücünde düşmelere yol açmaktadır. Özellikle enflasyonun temel ihtiyaç maddelerini etkilediği ve talep enflasyonuna⁴ yol açtığı görülmektedir (Library Service, 2012, s. 78).

Turistler tarafından talebi yoğun olan, hediyelik eşya, giyim, eğlence, yeme içme gibi ürün ve hizmetlerin fiyatlarının yükseldiği söylenebilir. Konaklama hizmetleri için çok kısa dönemde turizm arzının esnekliğinin sıfır olması sebebiyle, kapasite arttırılması zor olduğundan turizm bölgesinde fiyatların yükseldiği görülmektedir.

Turizmin yoğun olduğu dönemlerde tarımsal ürünlere olan talebin artması ile fiyatların yükseldiği ve yerleşik halkın alım gücünün düştüğü görülmektedir (Çıkın vd., 2009, s. 7). Bu durum tarım arzında bulunanlar için yüksek gelir anlamına gelirken, aynı zamanda yüksek fiyatlar nedeni ile iç piyasanın daralması anlamına da gelmektedir.

Turizm bölgelerinde talebi karşılamak için kurulan yeni tesisler inşaat sektöründe de hareketliliğe yol açarken, arazi fiyatlarının yükselmesine sebep olmaktadır (Frent, 2016, s. 32). Yükselen arazi fiyatları yüzünden arazi sahipleri daha yüksek oranlarda vergi vermeye başlayacaklardır. Vergi maliyeti altında ezilen arazi sahipleri arazilerini turizm tesislerine satmak zorunda kalacaktır (Zengin, 2010, s. 116). Yükselen fiyatların dönemsel olarak enflasyonu etkileyeceği söylenebilir.

Turizmde talep enflasyonu sürecini oluşturan sebepler kısaca aşağıdaki gibidir (Vanhove, 2005, s. 177);

⁴ Talep enflasyonu, cari fiyatlar genel düzeyinde, üretilen mal ve hizmetlerin toplam talebi karşılayamaması durumunda, fiyatların yükselmesidir.

- Mevsimsel talep,
- Esnek olmayan talep,
- Belirsiz piyasa tepkileri (Kira, turizm firmaları),
- Uluslararası turist akımıyla birlikte ithal edilen enflasyon (Yüklü döviz kuru girişleri),
- Hükümet kararları,
- Bazı turistik ürün ve hizmetlere uygulanan vergiler, sonuçlar arasında gösterilebilir.

Turizmin talep enflasyonu dışında maliyet enflasyonuna⁵ etkileri de bulunmaktadır. Turizm sektöründe arz edenlerin kullandıkları girdilerde meydana gelen fiyat artışları maliyet enflasyonunu oluşturmaktadır. Turizm emek yoğun bir sektör olduğundan artan talep, daha fazla istihdama yol açar ve firmalar için iş gücü maliyetleri yükselir (Mihalic, 2014, s. 35).

Turizmdeki diğer maliyetler ise;

- Sektörel bazda kullanılan kredi faizlerinin yüksek olması,
- Sigorta maliyetlerinin yükselmesi,
- Dijital dönüşüm maliyetleri,
- Doğal afetler sonucu meydana gelen maliyetler,
- Turizmde kullanılan girdi maliyetlerinde yaşanan fiyat artışları, olarak sıralanabilir.

Bir diğer maliyet enflasyonu yaratan etki ise uluslararası alanda düzenlenen etkinliklerdir. Hazırlıklar için yeni konaklama ve tesisler inşa edilmesi, ulaşım ve alt yapı iyileştirmeleri gibi pek çok yatırım gerektiren bu süreç beraberinde ham madde ve ara mal talebinin artmasına sebep olmaktadır (Bayraktutan ve Solmaz, 2019, s. 99). Bu sürecin sonunda maliyet enflasyonu yükselmektedir.

Turizm sektörünün ülke ekonomisi açısından enflasyon yaratıp yaratmadığını gösteren birkaç ölçüt aşağıda verilmiştir (İçöz, 2005, s. 266);

- Turizmin sektörel olarak ortaya koyduğu net döviz kazançları, giderlerinden az ise turizm sektörünün enflasyonist bir süreçte olduğu söylenebilir.

⁵ Üretilen mal ve hizmetlerinin maliyetlerinin sürekli olarak artmasına maliyet enflasyonu denilmektedir.

- Toplu olarak turizm faaliyetlerinin ulusal para cinsinden karşılığı, net döviz kazancından fazla ise turizm sektörünün enflasyonist olduğu söylenebilir.
- Turizm sektörünün ülke ekonomisi açısından katkısı dikkate alınmayarak, diğer sektörlerde hizmet verenlerin turizm sektörüne girmesi, turizm sektörü açısından enflasyonist baskı yaratabilmektedir.

Turizmin enflasyona olan etkisi talep ve maliyet enflasyonu çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır. Türkiye açısından bakıldığında ithal girdi fiyatlarındaki yükselişler maliyet enflasyonunu daha fazla tetiklemekte ve maliyet enflasyonu artmaktadır. Döviz kurundaki yükselişler maliyetleri arttırmış olsa da yabancı misafirler için pozitif bir etki yaratmaktadır. Yabancı turistler açısından daha ucuz hale gelen ürün ve hizmetler talebi yükseltir ve talep enflasyonunu tetikleyebilir. Bu süreç içerisinde iki enflasyon süreci birlikte gerçekleşebilir.

3. Enflasyonun Turizme Etkisi

Enflasyonist bir sürecin yaşandığı ekonomilerde turizm sektörü de bu durumdan etkilenmektedir. Fiyatların ve maliyetlerin artış gösterdiği bu süreç turizme de yansımaktadır (Oktayer vd. 2007, s. 133).

Enflasyonun turizm açısından değerlendirmesi yapıldığında (Ünlüönen vd. 2011, s. 185; Çeken, 2019, s. 156; İçöz, 2005, s. 269);

- Yüksek seyreden enflasyon oranları tasarruf oranlarını düşürür. İç turizmde daralma yaşanır ve orta gelir grubunun turizm faaliyetlerine katılması zorlaşır.
- Yurt içi fiyat artışları, döviz kurundaki yükselişten fazla olursa, dış aktif turizm negatif etkilenir.
- Dış pasif turizm gelişir.
- Mal ve hizmetlerde kalite düşüşleri meydana gelir, müşteri memnuniyeti azalmaya başlar.
- Turistleri kandırmaya yönelik davranışlar fazlaşır ve alışkanlık haline döner.
- Enflasyonist dönem itibari ile yaşanan fiyat istikrarsızlıkları aktif dış turizm açısından olumsuzluklar yaratmaktadır. Güvensiz görünen ekonomik görünüm yabancı tur operatörlerini etkilemekte ve aktif dış turizmde caydırıcı bir etki yaratmaktadır.

- Enflasyonist dönemde değer kaybeden ulusal para ile ithal girdi fiyatları artar ve turizm yatırımlarında ithal girdi oranı fazla olduğundan maliyetler yükselmektedir.
- Enflasyonist süreçte yükselen fiyatlar, turizm faaliyetlerine katılanların satın alma gücü üzerinde negatif bir etki yaratmaktadır. Bu süreçte satın alma gücünde meydana gelen azalışlarla birlikte iç turizmde daralma meydana gelmektedir. Aktif dış turizm açısından bakıldığında, ulusal paranın değerinin enflasyon oranı kadar düşürüldüğü sürece dış turizm açısından sıkıntı yaşanmamaktadır.
- Enflasyonun yüksek seyretmesi ile birlikte yaşanan süreçte talepte meydana gelen daralma, yüksek yatırım maliyeti gerektiren tesislerin boş kalmasına yol açmaktadır. Yatırımların geri dönüş süresinin uzamasına ve karlıklarda düşüş yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu durum sektöre yeni yatırımlar yapacak girişimciler üzerinde caydırıcı etki yaratmaktadır.
- Turizm sektöründe çalışanların enflasyonist süreçte nominal ücretleri yükselirken, reel ücretlerinde azalma meydana gelmektedir. Bu durum çalışanlar üzerinde negatif etki yaratmakta, verimlilik ve hizmet kalitesi azalmaktadır.
- Enflasyonist ortam turizm sektörüne yatırım yapılması yerine kar oranı yüksek sektörlere yatırım yapılmasına yol açar ve kaynak dağılımında bozulmalar yaşanabilir.

Sonuç olarak enflasyonist sürecin tüm sektörler gibi turizm sektörünü de etkilediğini söyleyebiliriz. Türkiye gibi yüksek enflasyon süreçlerinin yaşandığı ülkelerde mal ve hizmet fiyatlarında yaşanan yükselişler alım gücünü düşürmektedir. Bu durum yerleşiklerin iç turizm talebinde olumsuz bir süreç yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu dönemde yaşanan refah kaybı yerleşikler için sorun yaratırken, kurda yaşanan yükselişler göreceli olarak ucuz bir pazar haline gelen Türkiye’yi yabancı turistler için cazip hale getirmektedir. Covid-19 sürecinde azalan turizm talebi kurda yaşanan yükselişle birlikte özellikte bazı sınır komşusu olan ilerimizde hareketlilik yaratmıştır. Günöbirlükçi turistler için Türkiye, alışveriş cenneti olarak görölmeye başlanmıştır. Covid-19 salgın sürecinin başladığı dönemde azalan turizm talebi aşılama faaliyetleri sonrası yeniden artmaya başlamıştır. Dünya genelinde ve Türkiye’de turizm faaliyetleri artış göstererek yabancı ve günöbirlükçi turist sayılarında artışlar gözlenmiştir.

4. Literatür

Enflasyon ve turizmi direk olarak birbiriyle ilişkilendiren az sayıda çalışma bulunmaktadır. Fakat uygulamaya bakıldığında yüksek enflasyona sahip olan ülkelerde turizm faaliyetlerinin enflasyondan etkilendiği, aynı zamanda turizmin artış gösterdiği dönemlerde de ülke enflasyonunun bu durumdan etkilendiği bilinmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

İçöz (1991) çalışmasında enflasyon ve turizm ilişkisini iki boyutta değerlendirmiştir. Öncelikli olarak turizmin enflasyon üzerindeki etkisini, ikinci olarak ise enflasyonun turizm üzerindeki etkilerini ele almıştır. Sonuç olarak turistik faaliyetlerin canlandığı dönemlerde, turistik mal ve hizmet fiyatlarının da yükseldiğini ve bu artışların bir sonraki dönem için baz teşkil edeceğini belirtmiştir.

Bu alanda yapılan bir diğer çalışma ise Bayraktutan ve Solmaz’a (2019) aittir. Çalışmaların da turizm ve enflasyon ilişkisini teorik olarak incelemişlerdir. Sonuç olarak enflasyonun, talebin fiyat esnekliğine bağlı olarak yurt içi turizmi azalttığını söylemektedirler. Aynı zamanda iç ve dış turizmdeki artışın fiyatlar genel seviyesini tetiklediğini ileri sürmektedirler.

Shaari vd. (2018) bu çalışmada 1986-2004 yılları arasındaki TÜFE, para arzı (M2), GSYİH, faiz oranı, devlet harcama verileri kullanılarak Malezya’da yaşanan turizm kaynaklı enflasyonun tespiti amaçlanmıştır. Yapılan ARDL analiz sonucunda artan turist sayısının enflasyonda artışlara sebep olduğu görülmüştür.

Karadağ (2021) çalışmasında turizm gelirleri ile TÜFE arasındaki ilişkiyi 2003-2020 yılları arasındaki verileri kullanarak incelemiştir. Yapılan ampirik analiz sonucunda Türkiye ekonomisi için turizm gelirlerinin TÜFE’nin artışına yol açtığı, TÜFE’deki artışın ise turizm gelirlerindeki artışa neden olduğu görülmüştür. Ayrıca çalışmada TÜFE’deki artışın iç turizmi daralttığı fakat yükselen döviz kuru ile yabancı turistler için ülkenin tercih edilebilirliğin arttığı sonucuna varılmıştır.

Pektaş ve Ünlüönen (2019) yaptıkları çalışmada 2004-2018 yılları arasındaki gelen turist sayısı, TÜFE, gecelik konaklama vb. veriler incelenerek aralarındaki ilişki ortaya konulmuş grafikler ve tablolar yorumlanmıştır. Çalışmada turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu

bölgelerde mevsimsellik etkisi ile enflasyonun yükselme eğiliminde olduğu bildirilmiştir. İncelenen dönemde enflasyonun yüksek olduğu görülmüştür. 2017 ile 2018 yılları arasında turizm talebinin arttığı fakat turizm geliri, ortalama geceleme sayısı ve kişi başı ortalama harcama rakamlarının düştüğü tespit edilmiştir.

Ilgaz Yıldırım vd. (2017)’ ne ait çalışmada, 2005-2015 yılları arasındaki veriler kullanılarak turizm gelirleri ve enflasyon arasındaki ilişki incelenmiştir. Turizm gelirleri ile enflasyon verisi olarak TÜFE kullanılmıştır. İlk olarak Dickey-Fuller testi uygulanmış daha sonra eşbütünleşme ve hata düzeltme modeli ile Wald testi yapılmıştır. Değişkenler arasında uzun dönemde ilişki olduğu fakat kısa dönemde bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Enflasyondaki artışların turizm gelirlerinde azalmaya sebep olduğu sonucuna varılmıştır.

Turizm gelirleri ve TÜFE arasındaki ilişkinin incelendiği diğer bir çalışma ise Kayış ve Aygün (2016) tarafından yapılmıştır. 2003-2011 yılları arasındaki veriler kullanılmış ve nedensellik analizleri yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda turizm gelirleri ile TÜFE arasında nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır.

Coppin (1993) çalışma ile 1980’li yıllarda turizme bağımlı olan Barbados ekonomisinin enflasyon belirleyicilerinin tespiti amaçlanmıştır. Yapılan çalışmada reel turizm faaliyeti, ithal enflasyon ve faiz oranları incelenen dönemde enflasyonun belirleyicileri olarak gösterilmektedir. Turizmin yapısı itibari ile döviz yaratan bir sektör olması ve istihdam üzerindeki pozitif etkilerine rağmen, yaşanan büyümenin talep kaynaklı enflasyonu etkilediği sonucuna varılmıştır.

Özer ve Kırca (2020) tarafından yapılan çalışmanın amacı toplam turizmin yanı sıra iç ve dış turizm talebinin, Türkiye’de bölgesel enflasyon üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmaktır. Çalışmada 2004-2013 yılları arasındaki farklı geceleme biçimlerinin etkileri NUTS2 bölgeleri ve enflasyona ilişkin veriler incelenmiş, ana bulgularda tüm geceleme biçimleri için Türkiye’de genel ve bölgesel bazda enflasyonun attığı görülmüştür. Bölgesel farklılıkların geceleme biçimlerini de etkilediği görülmektedir. Sonuç olarak geceleme oranlarındaki %1 artış, genel enflasyonda %0,88 artışa sebep olduğu sonucu elde edilmiştir. Yapılan çalışmada yerli turistlerin daha fazla harcama yaptığı, yabancı turistlerin ise her şey dâhil tatil sistemine

dâhil oldukları için sadece paket turlara harcama yaptıkları görülmüştür. Yurt içi geceleme sayılarındaki artışın tüm ülkeler için enflasyonu daha fazla artırdığı öne sürülmüştür.

Durgun Kaygısız (2019) bu çalışmada 2003-2018 yılları arasında gıda ve hizmet enflasyonunun turizm üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Yabancı ziyaretçi sayısı ve TÜFE alt kalemleri kullanılarak yapılan çalışmada VAR analizine yer verilmiştir. Kurulan iki ayrı model için varyans ayrıştırma ve Granger nedensellik analizleri uygulanmış ve sonuçlara ulaşılmıştır. İlk olarak turist sayısındaki artışların gıda fiyatlarındaki artışa sebep olabileceği sonucuna varılmıştır. İkinci olarak ise turist sayısındaki değişimin hizmet enflasyonuna etkisi incelenmiş ve iki değişken arasında nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

Bu alanda yapılan bir diğer çalışma ise TCMB ekonomistleri olan Koca vd. (2016) tarafından yapılmıştır. Çalışmada ülkeye gelen yabancı ziyaretçi sayısındaki değişimin, ülke genelinde gıda talebinde dalgalanmalara yol açtığı bildirilmiştir. 2016 yılında bir önceki yılın aynı dönemine göre ziyaretçi sayısı %32 oranında azalmış ve ülke genelinde gıda talebinde düşüş meydana gelmiştir. Bu çerçevede yabancı turist sayısı ve yurt içi gıda fiyatları arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonuç olarak Koca vd. dört bölge için tahmin edilen etkilerin toplamı, turizmdeki daralmanın 2016 yılsonu ülke geneli gıda enflasyonuna olan toplam etkisi yaklaşık -1,7 puan olarak tahmin edilmiştir. Bölge gıda enflasyonlarında son dönemde gözlenen farklılaşma analiz bulguları desteklemektedir. Ziyaretçi sayılarında görece olarak yaşanan düşüşün en belirgin olduğu İstanbul ve Antalya bölgelerinde gıda enflasyonu son dönemde diğer bölgelere kıyasla daha düşük seyretmektedir.

Syazwani (2013) tarafından yapılan farklı bir çalışmada Malezya'daki suç oranları ile gelen turist sayısı, enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişki 1998-2012 yılları arasındaki veriler kullanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Çoklu doğrusal regresyon analizi ile işsizlik, enflasyon, gelen turist sayısı ve suç oranları arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Turist sayısındaki artışın enflasyonu artırdığı ve başka etkenler olmasına rağmen suç oranlarının da arttığı görülmüştür.

Yong (2014) yaptığı çalışmada turizm talebi, enflasyon ve inovasyon arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır. 1988-2010 örnek döneminde 14 Avrupa ülkesi için örneklem oluşturulmuştur. Enflasyon, Küresel İnovasyon Endeksi (GII), turizm talebi verileri kullanılmıştır. Sonuçlar inovasyon sürecinin olumlu etkileri olduğunu göstermektedir.

Yapılan çalışmada yenilik sürecinin 10 yıllık bir süre içerisinde etkisini gösterdiği, yükselen enflasyon maliyetlerinin turizm sektörüne uzun dönemde olumsuz etki yarattığı görülmektedir.

5. Araştırmanın Amacı Veri Seti ve Bulgular

Bu çalışmanın amacı 2008: 1- 2021: 9 döneminde turizmdeki gelişmelerin enflasyon üzerindeki etkisini incelemektir. Turizm talebindeki artışlar turizm alanındaki gelişmeleri temsil etmektedir. Turizm talebi de turist sayısı ve turist harcamaları ile ölçülebilmektedir (Song vd., 2010, s. 64). Bu çalışma da hem turist harcamaları hem de turist sayısı kullanılmak istense de turist harcamaları hakkında yeterli veri olmaması nedeniyle sadece turist sayısı kullanılabilmiştir. Ayrıca enflasyonu daha özelinde inceleyebilmek için tüketici fiyat endeksinin turizm ile ilgili ana alt kalemleri kullanılmıştır. Bu nedenle turizmdeki gelişmeleri temsilen ziyaretçi sayıları, enflasyonu temsilen ise tüketici fiyat endeksinin (TÜFE) turizmle ilişkili olabilecek, gıda ve alkolsüz içecek, alkollü içecek, lokanta ve konaklama, ulaşım ve eğlence alt kalemleri dikkate alınmıştır. Değişkenlerin logaritması alınarak modele dâhil edilmiştir. Turist sayıları turizm mevsimine göre dalgalanma gösterdiği için hareketli ortalama yöntemine göre mevsimsellikten arındırılmıştır. Model kurulurken gıda enflasyonu ve hizmet enflasyonu olarak iki ayrı model oluşturulmuştur. Çalışma Durgun Kaygısız (2019) ve Koca’nın (2016) çalışmaları dikkate alınarak modellenmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Değişkenler ve Tanımları

Kısaltması	Değişkenin Adı	Kaynak
GE	Tüketici fiyat endeksinin gıda ve alkolsüz içecek + alkollü içecek ana alt grupları	TCMB
HE	Tüketici fiyat endeksinin hizmet (Lokanta-otel + ulaşım+ eğlence) ana alt grubu	TCMB
TS	Ziyaretçi sayısı	
Dum1	2008 küresel krizini temsilen kukla değişken	Tarafımızdan üretilmiştir.
Dum 2	2020 Covid-19 pandemi dönemini temsilen kukla değişken	Tarafımızdan üretilmiştir.

Ekonometrik analizlere başlamadan önce serilere durağanlık analizi yapılması gerekmektedir. Çünkü kullanılacak analize karar verirken serilerin durağan olup olmadıkları ve durağan değilse kaçınıcı farkında durağan olduklarını önem arz etmektedir. Bu çalışmada durağanlığı test etmek için en çok kullanılan Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi uygulanmıştır.

Tablo 2. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	Değişkenler	Sabit	Sabit ve trendli
Düzye değerleri	GE	0.022793	-2.614624
	HE	3.394111	0.249159
	TS*	-5.383386	-5.526970
Birinci farkları	GE*	-11.49126*	-11.46623
	HE*	-8.528015	-9.436741
Kritik değerler	%1	-3.470427	-4.014986
	%5	-2.879045	-3.437458
	%10	-2.576182	-3.142936
*%1 de anlamlılığı göstermektedir.			

Tablo 2’de ADF birim kök testi sonuçları gösterilmektedir. Değişkenlerimizden gıda enflasyonu (GE) ve hizmet enflasyonu (HE) seviyede birim kök içermektedir. Turist sayısı ise düzey halinde durağan bir seridir

5.1. ARDL sınır testi yaklaşımı

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki olup olmadığı eşbütünleşme testleri ile analiz edilmektedir. Bu çalışmamızda Pesaran vd. (2001) tarafından ortaya koyulan Gecikmesi Dağıtılmış Otoresif (Autoregressive Distributed Lag – ARDL) sınır testi yaklaşımı uygulanmıştır. Bu testin diğer eşbütünleşme testlerine göre bazı avantajları bulunmaktadır. En önemli avantajı değişkenlerin $I(0)$ veya $I(1)$ olup olmadıklarına bakılmaksızın uygulanabilmesidir (Pesaran vd., 2001, s. 290). Bu nedenle serileri durağanlaştırılarak veri kaybına yol açmamakta hem de farklı durağanlığa sahip serilere de kolaylıkla uygulanabilmektedir. Bu testin bir diğer avantajı ise kısıtsız hata düzeltme modeli kullanmasıdır. Bu nedenle Engle-Granger testlerine göre daha iyi istatistiksel niteliklere sahiptir (Narayan ve Narayan, 2005, s. 429). Ayrıca düşük gözlem sayısı olan çalışmalarda bile kullanılabilir olması da avantajlarından. Küçük örnekleme sahip serilerde diğer eşbütünleşme testlerine göre ARDL sınır testi daha güvenilir sonuçlar vermektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı eşbütünleşme testlerinden serilerimize en uygun olan ARDL eşbütünleşme testidir. Çünkü serilerin durağanlık seviyeleri birbirinden farklıdır.

Bilindiği üzere tüketici fiyat endeksinin 12 alt ana kalemi bulunmaktadır. Enflasyon ve turizm ilişkisini en genel şekilde TÜFE bazlı incelemek yerine turizm sektörü ile ilişkili alt kalemler bazında incelemenin daha net sonuç vereceği düşünülmüştür. Bu amaçla TÜFE kalemi öncelikle gıda ve hizmet enflasyonu şeklinde ikiye ayrılmıştır. Gıda enflasyonu kapsamında gıda ve alkolsüz içecek ile alkollü içecek ana alt grupları ele alınmıştır. Bu grup model 1 ile test edilmiştir. Hizmet enflasyonu ise turizmle en yakın ilişkili olan lokanta-oteller, ulaşım ve eğlence ana alt kalemlerinden oluşturulmuştur. Hizmet enflasyonu grubu ise model 2 ile test edilmiştir.

MODEL 1.

Turizmdeki gelişmelerin gıda enflasyonu üzerindeki etkilerini ölçmek için model 1 oluşturulmuştur. Model 1 aşağıdaki gibidir.

$$GE = \alpha_1 + \alpha_2 TS + \alpha_3 Dum1 + \alpha_4 Dum2 \quad Model(1)$$

GE = Tüketici fiyat endeksi gıda ve alkolsüz içecek + alkollü içecek ana alt kalemi

TS = Ziyaretçi sayısı

Dum 1 = 2008 küresel krizini temsilen kukla değişken

Dum 2 = 2020 Covid-19 pandemisini temsilen kukla değişken

ARDL sınır testinin ilk aşaması değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olup olmamasının tespit edilmesidir. İlk aşama için öncelikle uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Uygun gecikme uzunluğu otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin olmadığı en düşük bilgi kriterlerinin sağlandığı gecikme uzunluğudur. Modeldeki gözlem sayısı ve veri setinin aylık olması da dikkate alınarak uygun gecikme uzunluğu Tablo 3’de gösterilmiştir. Buna göre uygun gecikme uzunluğu 4 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3. ARDL Modeli İçin Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi (Model 1)

Lag	AIC	LM	Breusch-pagan-
1	-4.849056	0.1119	0.5215
2	-4.857985	0.2293	0.6626
3	-4.857985	0.7003	0.6443
4*	-4.971682	0.2516	0.6454

Not: Lag modelin gecikme uzunluğunu

LM: Breusch-godfrey LM otokorelasyon test istatistiğinin olasılık değerini,

Breusch-pagan-Godfrey: Değişen varyans testinin olasılık değerini göstermektedir.

*En uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Gecikme uzunluğu belirlendikten sonra yukarıda belirtilen temel hipotezlerin F testi ile sınanması gerekmektedir (Narayan, 2005, s. 1981). F istatistiği alt ve üst sınır kritik değerler ile karşılaştırılır. F istatistik değeri, kritik değer üst sınırından daha büyük ise H_0 hipotezi reddedilir. Diğer bir anlatımla değişkenlerin arasında uzun dönemli eşbütünleşme var demektir. F istatistik değeri, kritik değer alt sınırından daha küçük ise H_0 hipotezi reddedilemez. Yani değişkenler arasında eş bütünleşme yoktur. F istatistik değeri kritik

değerin alt ve üst sınırının arasında kalıyor ise eş bütünleşme hakkında bir karar verilemez. Böyle bir durumda değişkenlerin durağanlık seviyeleri dikkate alınarak diğer eşbütünleşme testlerinin yapılması tavsiye edilmektedir (Yılcı, 2012, s. 70).

Tablo 4. ARDL Sınır Testi Sonuçları (Model 1)

K	F istatistiği	Alt sınır I(0)	Üst sınır
3	3.332897	4.203	5.32

Not: k bağımsız değişken sayısını ifade etmektedir. Kritik değerler %5 anlamlılık düzeyindeki değerlerdir.

Tablo 4’de sınır testi sonuçlarını göstermektedir. Tabloya göre F istatistik değeri kritik değerlerin alt ve üst sınırında daha küçük olduğu için değişkenler arasında eşbütünleşme bulunmamaktadır. Diğer bir anlatımla gıda enflasyonu ile turist sayısı arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilememiştir. Eşbütünleşme elde edilemediği için ARDL sınır testinin diğer aşamalarına geçilmemiştir.

Tablo 5. ARDL Uzun ve Kısa Dönem Katsayıları (Model1)

Değişken	Katsayılar	t-İstatistik	Prob
TS	0.006018	0.142260	0.8871
Dum1	0.113143	1.230698	0.2203
Dum2	0.031121	0.354535	0.7234
C	0.559523	3.741880	0.0003
@trend	0.000922	3.701926	0.0003
D(DUM1)	-0.054669	-3.956262	0.0001
D(dum1 (-1))	0.032984	-2.322779	0.0215
Cointeq(-1)*	-0.096757	-3.686410	0.0003

Tablo 5’te ARDL modelinin kısa ve uzun dönem katsayıları verilmiştir. Değişkenler arasında eşbütünleşme çıkmadığı için uzun dönem katsayıları istatistiki olarak anlamsız çıkmıştır. Buna rağmen hata düzeltme katsayısı beklenildiği gibi negatif ve anlamlıdır.

MODEL 2.

Turizmdeki gelişmelerin hizmet enflasyonu üzerindeki etkilerini ölçmek için model 2 oluşturulmuştur. Model 2 aşağıdaki gibidir.

$$HE = \alpha_1 + \alpha_2 TS + \alpha_3 Dum1 + \alpha_4 Dum2 \quad \text{Model (2)}$$

HE= Tüketici fiyat endeksi hizmet (Lokanta-otel, ulaşım ve eğlence) ana alt kalemi

TS= Ziyaretçi sayısı

Dum 1= 2008 küresel krizini temsilen kukla değişken

Dum 2= 2020 Covid-19 pandemisini temsilen kukla değişken

ARDL sınır testinin ilk aşaması değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olup olmamasının tespit edilmesidir. İlk aşama için öncelikle uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Uygun gecikme uzunluğu otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin olmadığı en düşük bilgi kriterlerinin sağlandığı gecikme uzunluğudur. Modeldeki gözlem sayısı ve veri setinin aylık olması da dikkate alınarak uygun gecikme uzunluğu Tablo 6’de gösterilmiştir. Buna göre uygun gecikme uzunluğu 5 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 61. ARDL Modeli İçin Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi (Model 2)

Lag	AIC	LM	Breusch-pagan-Godfrey
1	-	0.000	0.0470
2	-	0.0025	0.0064
3	-	0.8086	0.0055
4	-	0.8086	0.0055
5*	-	0.8086	0.0466

Not: Lag modelin gecikme uzunluğunu

LM: Breusch-godfrey LM otokorelasyon test istatistiğinin olasılık değerini,

Breusch-Pagan-Godfrey: Değişen varyans testinin olasılık değerini göstermektedir.

**En uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir.*

Uygun gecikme uzunluğu belirlendikten sonra temel hipotezlerin F testi ile sınanması gerekmektedir. Tablo 7’de Model 2 için ARDL sınır testi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 7. ARDL Sınır Testi Sonuçları (Model 2)

K	F	Alt sınır	Üst sınır
3	1.791677	4.203	5.32

Not: k bağımsız değişken sayısını ifade etmektedir. Kritik değerler %5 anlamlılık düzeyindeki değerlerdir.

Yukarıdaki tabloya göre F istatistik değeri kritik değerlerin alt ve üst sınırında daha küçük olduğu için değişkenler arasında eşbütünleşme bulunmamaktadır. Diğer bir anlatımla hizmet enflasyonu ile turist sayısı arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilememiştir. Eşbütünleşme elde edilemediği için ARDL sınır testinin diğer aşamalarına geçilmemiştir.

Tablo 8. ARDL Uzun ve Kısa Dönem Katsayıları (Model 2)

Değişken	Katsayılar	t-İstatistik	Prob
TS	0.323375	1.440098	0.1519
Dum1	0.126799	1.023988	0.3075
Dum2	0.580164	1.837316	0.0682
C	0.031044	2.985829	0.0033
@trend	0.000185	3.502579	0.0006
D(HE(-1))	0.374178	4.947857	0.0000
D(HE(-2))	-0.224598	-2.980293	0.0034
D(DUM3)	-0.000606	-0.079495	0.9367
D(Dum3 (-1))	-0.000205	-0.022290	0.9822
D(Dum3 (-2))	0.020867	2.211846	0.0285
D(Dum3 (-3))	0.027037	3.245452	0.0014
Cointeq(-1)*	-0.021105	0.007805	0.0077

Tablo 8 model iki için ARDL modelinin kısa ve uzun dönem katsayılarını göstermektedir. Değişkenler arasında eşbütünleşme çıkmadığı için uzun dönem katsayıları istatistiki olarak anlamsız çıkmıştır. Buna rağmen hata düzeltme katsayısı beklenildiği gibi negatif ve anlamlıdır.

5.2. VAR analizi ve Granger nedensellik testi

Bir regresyon analizinde kullanılan bir değişkenin diğer değişkenlere olan bağımlılığı nedensellik olarak tanımlanmaktadır (Gujarati, 2003, s. 696). Değişkenler arasındaki ilişki

her zaman nedensellik olarak açıklanamaz. Fakat bu değişkenler arasında istatistiksel olarak bir ilişki ve birlikteliğin olduğu anlamına gelmektedir (Tarı, 2014, s. 436). Nedenselliğin yönünün belirlenmesi için Granger nedensellik testi uygulanmaktadır. Analizlerde VAR modelinde kullanılan değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkiler Granger nedensellik testi ile belirlenmektedir (Işık, 2005: 346). Serilerde uygun gecikme uzunluğunun bulunması için ilk olarak Vektör Otoregresif Modeli (VAR) uygulanması gerekir.

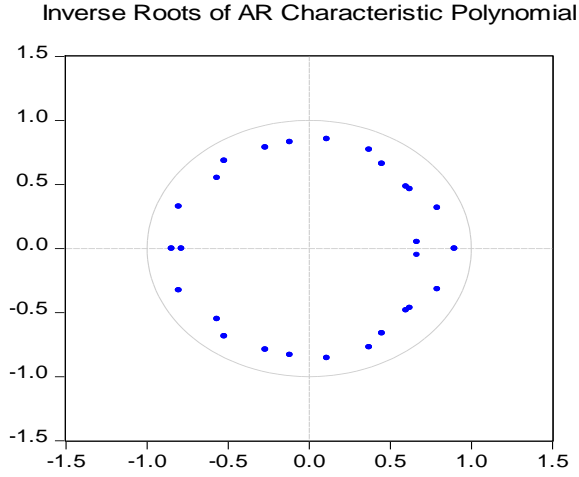
Değişkenler arasındaki sebep sonuç ilişkisini tespit edebilmek için Granger Nedensellik testi uygulanmıştır. Granger nedensellik testi serilerin durağanlık seviyelerine duyarlı bir testtir. Var analizi kurularak serilerin nedensellikleri incelenmiştir.

Tablo 9. VAR Analizinde Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LR	FPE	AIC	SC	HQ
1	244.8328	2.31e-09	-11.37365	-11.13803*	-11.27795
2	39.12060	1.99e-09*	-11.52185*	-11.10952	-11.35437*
3	7.651417	2.12e-09	-11.45849	-10.86944	-11.21923
4	7.076527	2.27e-09	-11.39220	-10.62643	-11.08116
5	1.003756	2.53e-09	-11.28329	-10.34081	-10.90048
6	3.414632	2.78e-09	-11.19227	-10.07307	-10.73768
7	4.663985	3.02e-09	-11.11121	-9.815298	-10.58484
8	19.80457	2.92e-09	-11.14742	-9.674796	-10.54927
9	21.56744*	2.77e-09	-11.20111	-9.551775	-10.53119

Tablo 9 VAR analizinin gecikme uzunluğunu göstermektedir. En fazla yıldızın olduğu yer gecikme uzunluğunu göstermektedir. Tablo 7’e göre gecikme uzunluğunun 2 olması gerekmektedir. Fakat model iki gecikmeli olarak kurulduğunda otokorelasyon ve değişen varyans problemleri oluşmaktadır. Bu sorunlar ortadan kalkıncaya kadar gecikme değere arttırılması gerekmektedir. Tablo 7’ de dokuzuncu gecikme de de bir yıldız gözükmektedir. Model dokuz gecikmeli kurulduğunda VAR modelin tüm istikrar koşullarını sağlamaktadır.

Şekil 1. Karakteristik Kökler (AR Roots)

VAR(9) modelinin birinci istikrar koşulu birim köklerin çember içerisinde kalmasıdır. Şekil 1’ de görüldüğü üzere bu koşul sağlanmıştır.

Tablo 10. Otokorelasyon LM Testi Sonuçları

Lag	Prob
1	0.7112
2	0.5311
3	0.2215
4	0.1133
5	0.6600
6	0.7717
7	0.1383
8	0.7368
9	0.4307
10	0.1326

VAR(9) modelinin bir diğer istikrar koşulu otokorelasyon sorununu olmamasıdır. Otokorelasyon sorunu LM test ile analiz edilmiş ve sonucu Tablo 10’de verilmiştir. Buna göre modelin otokorelasyon sorunu yoktur.

Tablo 11. Değişen Varyans Test

Chi-sq	df	prob
370.8154	324	0.0373

Son olarak modelin değişen varyans testi de yapılmıştır. Tablo 11’de görüldüğü üzere VAR(9) modelinin değişen varyans sorunu bulunmamaktadır.

Tablo 12. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı değişken: GE	Prop
TS	0.9933
HE	0.5467
Bağımlı değişken: TS	
GE	0.0044
HE	0.1885
Bağımlı değişken: HE	
GE	0.8268
TS	0.1621

VAR modeli tüm istikrara koşullarını sağlandıktan sonra kurulan VAR(9) modeli üzerinden Granger nedensellik analizi yapılmıştır. Nedensellik testi sonuçları Tablo 10’de gösterilmiştir. Değişkenler arasında sadece gıda enflasyonundan turist sayısına doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Turizm ve enflasyon ilişkisi karşılıklı etkileşim olarak ele alınmaktadır. Turizm faaliyetinin belli aylarda yoğunlaşması talebin özellikle o dönemlerde artmasına ve fiyatların geçici olarak yükselmesine neden olmaktadır. Buna karşın yüksek enflasyonun yaşandığı bölgeler maliyetleri arttırıp alım güçlerini düşüreceği için turistler tarafından pek tercih edilmemektedir.

Bu çalışmada turizm ile enflasyon arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek için 2008:1 2021:9 dönemine zaman serisi analizleri uygulanmıştır. Turizmdeki gelişmeleri hem gıda hem de hizmet enflasyonu özelinde incelemek amacıyla iki bağımsız model oluşturulmuştur. Birinci modelin bağımlı değişkeni tüketici fiyat endeksinin gıda ve alkolsüz içecek + alkollü içecek

ana alt grubudur. İkinci modelin bağımlı değişkenini tüketici fiyat endeksinin lokanta-otel + ulaşım+ eğlence ana alt kalemleri oluşturmaktadır. Her iki modelde de bağımsız değişken turist sayısıdır. Ayrıca modele 2008 krizi ve 2020 pandemi nedeniyle iki adet kukla değişken eklenmiştir.

Öncelikli olarak değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki incelenmiştir. Bunun için serilerin durağanlıkları test edilmiştir. Bu testin sonuçlarına göre turist sayımız düzeyde durağan olmasına rağmen, enflasyonla bağlantılı gıda ve hizmet enflasyonu serilerimiz birinci farkında durağan hale gelmiştir. Değişkenlerin durağanlık seviyelerinin farklı olması ARDL eş bütünleşme testinin yapılmasını gerekli kılmıştır. ARDL testi sonucunda her iki modelde de değişkenler eş bütünleşik çıkmamışlardır. Yani değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmemiştir. Buna karşın değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkiyi tespit amacıyla yapılan hata düzeltme modeline göre ise modelin hata düzeltme katsayısı beklenildiği gibi negatif ve istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Ayrıca Granger nedensellik testi neticesinde sadece gıda enflasyonundan turist sayısına doğru bir nedensellik tespit edilmiştir.

Değerlendirmeler ışığında, turizm talebinin arttığı bölgelerde özellikle gıda enflasyonunun arttığını, enflasyonun yüksek olduğu bölgeler de ise turizm talebinin bundan olumsuz yönde etkilendiğini genel olarak söyleyebiliriz. Bu durumu ortadan kaldırmak için turizm sektöründeki mevsimselliği azaltarak, faaliyetleri 12 aya yaymak bir çözüm olarak görülebilir. Mevsimselliğin azalması ile turizm gelirleri arttırılabilir ve işsizliğin azaltılmasına önemli bir katkı sağlanabilir.

Teorik bazda incelendiğinde ve daha önceki çalışmaların elde ettikleri sonuçlar değerlendirildiğinde, turizm ve enflasyon ilişkisini yukarıdaki gibi değerlendirmek mümkündür. Lakin bu çalışmanın sonuçları turizm ve enflasyon arasında uzun dönemli bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Elde edilen bu sonuç literatürdeki diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir. Bunun nedeni kullanılmış olan değişkenlerin, zaman aralığının ve analiz yönteminin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca iki seneye yakın zamandır yaşanan Covid-19 süreci de turizmde farklılaşmaya yol açarak (Durgun Kaygısız, 2021, s. 90), bu ilişkiyi etkilemiştir. Buna ek olarak gıda fiyatlarından turist sayısına doğru çıkan nedensellik ise bize, turistlerin seçim yaparken enflasyon düzeyine dikkat ettiklerini göstermektedir. Bu durumu kısa vadede fırsata çevirmek mümkün gözükmektedir. Yaşanılan

Balım, H. & Durgun Kaygısız, A., (2022). Türkiye’de Turizm Enflasyon İlişkisinin Ampirik Analizi. *Politik Ekonomik Kuram*, 6(2), 279-303.

Doi:10.30586/pek.1187013

kur farkından dolayı da Türkiye yabancı turistlerin tercih edebileceği bir ülke konumundadır. Fakat bu aşamada tüm dünyada artış trendin de olan enflasyonu dikkate alarak politikalar uygulanması gerekmektedir.

Kaynakça

- Akova, İ., 1998. Türkiye’de turizm sektörünün olanakları ve ekonomik fonksiyonları. *Coğrafya Dergisi*, 0 (6), 59-92.
- Bayraktutan, Y. ve Solmaz, A.R. (2019). Enflasyon ve turizm, N. Işık, ve E. Dineri, (Ed), *Makro Ekonomik Göstergelerle Turizm Ekonomisi içinde (s.91-105) içinde*. Nobel Yayınevi.
- Coppin, A. (1993). Recent evidence on the determinants of inflation in a tourism-oriented economy: Barbados, *Social and Economic Studies*, 42 (2-3), 65-80.
- Çeken, H., 2019. Turizm ekonomisi. (3. Basım). İstanbul: Detay Yayıncılık.
- Çıkmın, A. , Çeken, H. ve Uçar, M., 2009. Turizmin tarım sektörüne etkisi, *Agro-Turizm ve ekonomik sonuçları. Tarım Ekonomisi Dergisi*, 15 (1-2), 1-8. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarekoder/issue/25835/272392>
- Durgun Kaygısız, A., 2021. Covid-19 sonrası Türk turizm sektöründe oluşabilecek fırsatlar ve riskler. *Bartın İİBF Dergisi*, 12 (13), 79-95.
- Durgun Kaygısız, A. (2019). Gıda ve hizmet enflasyonunda turizmin payı: 2003- 2018 Türkiye için ampirik analiz. O. Çoban, A. Erbaşı, E. Karakoç, F. Karasioğlu, ve A. Çoban, (Ed), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler, Cilt 2 (ss.421-440) içinde*. Gece Akademi.
- Frent, C., 2016. An overview on the negative impacts of tourism. *Journal Of Tourism – Studies And Research In Tourism*, 2, 32-37.
- Gujurati, D.N., 2003. *Basic econometrics (Fourth edition)*. Nort America: Tata McGraw- Hill Publishing Company Ltd.
- Günel, Ö. D., 2009. Turizm sektöründe mevsimsellik sorunu ve mevsimlik istihdamın sektör çalışanlarının örgütsel bağlılıklarına etkisi: Konaklama İşletmeleri çalışanlarına yönelik bir araştırma. Doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- İlgaz Yıldırım, B., Yıldırım, F. ve Gülmez, M., 2017. Türkiye’de enflasyon ve turizm gelirleri ilişkisi üzerine ekonometrik bir analiz. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3 (1), 69-81.
- Işık, N., 2005. Enflasyonla mücadelede politika aracı seçimi: Bir vektör otoregresyon (VAR) analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 346.
- İçöz, O., 1991. Enflasyonun turizm sektörüne etkileri. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 19-2.
- İçöz, O., 2005. *Turizm Ekonomisi (3.Basım)*. Ankara : Turhan Kitapevi Yayınları.

- Karadağ, H., 2021. Türkiye ekonomisinde turizm gelirlerinin TÜFE’ye etkisinin incelenmesi: MWALD temelli nedensellik analizi. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 4 (1), 31-42.
- Kayış, A. A. ve Şehriban, A., 2016. Türkiye’de turizm sektörünün enflasyon üzerine etkisini açıklamaya yönelik bir model önerisi. *Uluslararası İş, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 1 (1): 37–57.
- Koca, Y. K. Özmen, M.U. ve Sarıkaya, Ç., 2016. Turizm gelişmelerinin gıda fiyatlarına etkisi. *TCMB Enflasyon Raporu 2016-4: Kutu 3-2*, 37-39.
- Library Service, 2012. The economics of tourism. Digitised by the University of Pretoria, s.78.
- Mihalic, T., 2014. Tourism and economic development issues. In R. Sharpley & D. Telfer, J. (Eds.), *Tourism and development. Concepts and Issues*. (2nd ed., pp. 77-117). Channel View Publications
(<http://www.channelviewpublications.com/display.asp?isbn=9781845414726>)
- Narayan, P. K. ve Narayan S., 2005. Estimating income and price elasticities of imports for fiji in a cointegration framework. *Economic Modelling*, 22, 423-438.
- Oktayer, N., Susam, N. ve Çak, M., 2007. Türkiye’de turizm ekonomisi. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Özer, M. ve Kırca, M., 2020. The impact of tourism demand on regional inflation in Turkey. *Journal of the Geographical Institute “Jovan Cvijić” SASA*, 70 (3), 241–254.
- Pektaş, Ş. Y. ve Ünlüönen, K., 2019. The evaluation of tourism in Turkey in terms of inflation, *Journal of Tourismology*, 6 (1), 111-132.
- Pesaran, M. H., Y. Shin ve Smith R. J., 2001. Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16, 289-326.
- Shaari, M. S., Ahmad, T. S. T. ve Razali, R. (2018). Tourism led-inflation: A case of Malaysia. *MATEC Web of Conferences*, 150, 1-6.
- Sinclair, M. T. ve Stabler, M. (1997). *The economics of tourism*. Routledge.
- Song, H, G. Li, S.F. Witt ve Fei, B., 2010. Tourism demand modelling and forecasting: How should demand be measured? *Tourism Economics*, 16 (1), 63-81.
- Syazwani, N., 2013. A Study on Relationship between Tourist Arrivals, Inflation, and Unemployment with Crime Rates in Malaysia, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2276771> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2276771>
- Tarı, R., 2014. *Ekonometri*. (10. Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Balım, H. & Durgun Kaygısız, A., (2022). Türkiye’de Turizm Enflasyon İlişkisinin Ampirik Analizi. *Politik Ekonomik Kuram*, 6(2), 279-303.

Doi:10.30586/pek.1187013

Ünlüöner, K., Tayfun, A. ve Kılıçlar, A., 2011. Turizm Ekonomisi (3.Basım). Ankara, Nobel Kitap.

Vanhove, N., 2005. The Economics of Tourism Destinations, Elsevier Butterworth-Heinemann Linacre House. Burlington: Jordan Hill, Oxford OX2 8DP 30 Corporate Drive.

Yılancı, V., 2012. Türkiye’de para talebi istikrarlılığının testi: Kayan pencerelerde sınır testi yaklaşımı. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 33, 67-74.

Yong, E. L., 2014. Innovation, tourism demand and inflation: Evidence from 14 European countries. Journal of Economics, Business and Management, 2 (3), 191-195

Zengin, B., 2010. Turizm Sektörünün Türkiye ekonomisine reel ve moneter etkileri. Akademik İncelemeler Dergisi, 5(1), 102-126.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Politik Ekonomik Kuram Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Ethics Statement: The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Politik Ekonomik Kuram has no responsibility and all responsibility belongs to the authors of the study.